

Таким чином, участь народу у здійсненні правосуддя забезпечувалася державою, з одного боку – для підтвердження факту місцевими жителями, а з іншого – для вирішення конфлікту з урахуванням місцевих звичаїв.

Отже, становлення судової в країнах Західної Європи відбувалося під впливом національних традицій у вирішенні соціальних конфліктів та на засадах участі народу у здійсненні правосуддя.

О. О. Сидоренко,

асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ НОРМ ПРАВА, ЗУМОВЛЕНІ ЇХ ПРАВОВОЮ ПРИРОДОЮ

Визначальним(головним) способом правового регулювання, що лежить в основі правил поведінки, які встановлюються процесуальними нормами, є зобов'язання, тобто обов'язок діяти певним чином. Проте це не виключає диспозитивних засад у процесуальному праві, але переважає саме вказаний спосіб правового регулювання. У певних випадках (якщо йдеться про регулювання відносин галузями приватного права) держава може надавати можливість визначити процедуру реалізації того чи іншого права на розсуд учасників відповідних відносин (наприклад, сторін трудових, цивільних, господарсько-правових, в окремих випадках конституційних, адміністративних, податкових відносин тощо). Проте встановлений за погодженням сторін на їх розсуд порядок реалізації набуває обов'язкового характеру і забезпечується примусовою силою держави.

Основною формою реалізації процесуальних норм права відповідно є виконання, тобто вчинення активних дій, спрямованих на виконання зобов'язуючих норм права.

Норми процесуального права, як правило, набувають регулятивного значення тільки у взаємозв'язку з іншими процесуальними нормами, утворюючи єдину послідовність дій. Процесуальні норми виконують взаємозабезпечувальну, взаємодоповнюючу роль одна щодо одної. Вони регламентують не тільки дії учасників тієї чи іншої процедури, а й встановлюють способи, порядок, послідовність їх вчинення, а також форму закріплення результатів цих дій. Як з цього приводу зазначають представники галузевих юридичних наук, не існує такої процесуальної норми, яка регулювала б процедуру реалізації норми матеріаль-

ного права від самого її початку аж до повного завершення. Зазвичай, правила реалізації тієї або іншої норми матеріального права встановлюються кількома процесуальними нормами, кожна з яких завжди визначає лише певну частину (етап) загального порядку її дії. Таким чином, у переважній більшості випадків дія однієї матеріальної норми забезпечується послідовною або одночасною реалізацією кількох процесуальних.

Норми процесуального права беруть участь у праворегулюванні на кожному його етапі: починаючи з встановлення процедурних вимог до порядку прийняття нормативно-правових актів і завершуючи процедурою виконання судових рішень. Процесуальну сторону має кожна правова форма діяльності державних органів (нормотворчість, правоінтерпретаційна діяльність, правозастосування), проте найбільш яскраво вона виражена в правозастосовній діяльності. Правореалізація за участю приватних суб'єктів не обов'язково опосередковується дією процесуальних норм чи необхідністю встановлення певної процедури на розсуд учасників таких відносин.

Приписи процесуальних норм мають більш високий ступінь формалізованості порівняно з матеріальними. Право є невіддільним від тих зовнішніх форм, в яких воно знаходить свій об'єктивний вираз.

На відміну від норм матеріального права, примус при реалізації процесуальних норм, як правило, використовується не як засіб реагування на вчинене правопорушення, а як механізм (гарантія) дотримання встановленого порядку. Наприклад, головне призначення кримінально-процесуального примусу полягає у створенні максимальних умов задля встановлення істини у провадженні по кримінальних справах, і в кінцевому підсумку – у забезпеченні завдань кримінального судочинства. Так, відповідно до КПК України вилучення здійснюється примусово у разі відмови особи надати предмет або документ на вимогу слідчого. Разом із тим і у тому випадку, коли особа надає річ, що вимагається, добровільно, вона діє під загрозою примусового вилучення, яка визначена логіко-змістовним аспектом норми: «У випадку відмови надати добровільно – допускається примусове вилучення». Незалежно від волі або бажання особи, об'єкт у будь-якому випадку буде вилучено. Таким чином, міра кримінально-процесуального примусу не завжди є відповіддю на вчинене правопорушення і не може розглядатися у якості санкції.

Примус у цивільному процесі ставить своїм завданням забезпечення виконання завдань судочинства, тобто своєчасне і правильне вирішення спору про право. Цивільно-процесуальні відносини виникають у сфері суспільного життя, насиченому конфліктними ситуаціями. Доволі часто у цій сфері воля осіб, суб'єктів цивільного судочинства, не співпадає з волею законодавця, що має вираз у нормі ЦПК. Формою виразу цього є невиконання юридичних обов'язків. Наприклад, свідок не з'являється за викликом до суду, тобто не виконує свого

процесуального обов'язку, що ускладнює процес встановлення істини у справі. Настання процесуальної відповідальності у цивільному судочинстві зумовлене фактом визнання неналежної поведінки суб'єкта процесуальних правовідносин і покладенням на нього додаткових ускладнень або обмеження прав. Разом із тим процесуальна відповідальність має свою специфіку, яка проявляється у наступному: 1) наслідком процесуального правопорушення є не тільки настання процесуальної відповідальності, за правилами, наприклад, ЦПК чи КПК України, а й відповідальність іншого виду; 2) норми ЦПК і КПК України можуть передбачати міру відповідальності іншої галузевої приналежності. Так, поруч з кримінально-процесуальною правовідновлюючою санкцією у вигляді примусового виконання обов'язку, явка свідка за викликом компетентних осіб охороняється адміністративно-правовою штрафною санкцією (передбачено можливість накладення грошового стягнення за невиконання свідком процесуальних обов'язків).

Слід також вказати на необхідний зв'язок між нормами процесуального права і ступенем технічного прогресу в державі. Технічний прогрес впливає на зміст усіх процесуальних принципів, однак найбільше впливає він на принципи безпосередності та усності судового розгляду. У майбутньому, можливо, глобальне розширення відеозапису значущих юридичних фактів полегшить отримання відомостей про обставини справи з першоджерел інформації, а також приведе до зростання кількості винятків з принципу усності судового розгляду при відтворенні записів зазначених фактів в судовому засіданні.